

За истината ..., а има ли полуистина?

Толя Стоицова

Когато обсъждаме що е то *истина*, е необходимо да въведем някакви ограничения, за да не се изгубим в безкрайните разсъждения на различни изследователи. В научен смисъл, моето предложение е да се ограничим до философското разбиране. А то схваща истината като *субективна, обективна, относителна и абсолютна*.

Най-просто казано, *субективната истина* представлява гледната точка на някого, формирана на основата на лична преценка. И не става въпрос за самите факти, а за тяхната интерпретация и свързаността им с други контексти. Нека подчертая, че субективно, не означава лошо, както често се интерпретира.

Обективната истина засяга в частност само и единствено фактите. Какво се е случило – къде и кога без каквато и да било интерпретация. Така, че мога да кажа, че обективната истина е много тясно понятие. Когато чета или чувам по медиите изрза „новините такива, каквито са“ вечно ми изникват в мисълта въпроси като – за кого са такива, каквито са? От чия гледна точка? По какъв/какви критерии са преценени?

Няма да скрия, че *относителната истина* за мен е същинското разбиране за истината. Първо, защото освен фактите, хората като мислещи същества веднага интерпретираме и търсим консистентни връзки между тях. Второ, защото релативизмът има преки мисловни и поведенчески индикатори. Отдавна се знае, че различните култури например, интерпретират едни и същия събития различно, не рядко и алтернативно. Например, по отношение на тероризма – извършителите за едни култури са терористи, за други – са национални герои. Т.е., релативността предполага критерии за оценка. Ако тези критерии не съвпадат, то и интерпретацията е значимо различна.

И накрая – нещо за *абсолютната истина*. Тя се свързва от една страна, с метафизиката, понякога схващана като философия, и от друга – с библията. В една уеб страница, озаглавена „Историите, които ме научиха да живея“¹ прочетох според мен много подходяща закачка, свързана с абсолютната истина. Споделям я с вас: „Веднъж учителят казал на своите ученици:

- В живота няма абсолютна истина.
- Един от учениците попитал:
- А, това абсолютна истина ли е?
- Не, разбира се – усмихнал се учителят.“

Много ме притесняват всякакви думи с представка „полу-“. Не става въпрос за половинката от нещо – като полукръг, полукълбо, полумесец и т.н. А става въпрос, когато „полу-“ изразява някаква степен. Например: полулегален, полуграмотен, полунезависим, полуоблечен и други такива. Към тях спада и *полуистината*. Какво е тя? Някои неща, факти да кажем, са истинни, а други – не? В крайна сметка – то си става като цяло – неистина. Като четете книгата на Алвин Тофлър „Трусове във властта“² в частта ѝ за „масажиране на медийното послание“, можете да се уверите как изследователят много ясно показва, че такова съобщение – смесица между истина и неистина, е невярно и умишлено или не, подвежда медийната аудитория.

Нека задам някои реторични въпроси: Кой репортаж е полуистинен? Какви новини са полуистина? Този списък от въпроси може да се конкретизира и да се продължи до безкрай.

И дотук спирам със строго научните дефиниции. Дори и в науката се използват метафори, а в практиката – още повече. В журналистиката е интересно, че думата полуистина се употребява не просто като метафора, а в буквалния смисъл, за който споменах – като половинката от нещо. Или, може да се разбира като половин истина, съчетана с половин неистина. Нека отново подчертая – като цяло, пак се получава неистина.

Какво срещнах в журналистически заглавия и текстове в нашите медии по отношение на полуистината?

Една от последните новини, гордост за България – повече от достойното представяне на българския участник в „Евровизия“ – Кристиан Костов, който всички знаем се класира на второ място, се придружава от материал, тиражиран многократно и в Интернет пространството. Озаглавен е: „Делегацията ни на „Евровизия“: Срещу нас водеха кампания от *полуистини*“^{3, 4}. В статията четем: “Българската делегация на „Евровизия“ заяви, че срещу нея тази година е водена кампания от *полуистини*, предава информационният портал на конкурса Eurovoix, цитиран от "Фокус". „Обвиненията“ са, че младежът е пътувал до Кримския полуостров през 2014 г. Така и не става ясно верен ли е този „факт“. Не, че за представянето на Кристиан в реномирания Европейски певчески конкурс това има значение. Въпросът е: За каква полуистина става дума?

От музикалната новина се прехвърлям към нещо доста прозаично, но съществено ...банковото дело. „Атакуват КТБ с косвени доказателства, *полуистини* и откровени лъжи. Това коментира пред bTV изпълнителният директор на банката Илиян Зафиров на въпрос за публикациите, че Цветан Василев източва КТБ“. И по-нататък:

„Тревожен е фактът, че има нападки срещу такава институция“⁵, казва изпълнителният директор на 17 юни, 2014 г. После се намесват имена на дружества и хора – „Булгартабак“ и Делян Пеевски. Пак не става ясно кое е истина, кое не е истина, та да стане като цяло – полуистина.

Идва ред и за пример от политиката. Всъщност в тази сфера са най-много примерите, което е очаквано за мен. Взаимоотношенията между лидера на НПСД и ДПС се разкриват от едно заглавие на онлайн материал: „Корман Исмаилов за Местан: Оратор на полуистини“⁶. В статията полуистината се схваща по друг начин: „Един оратор на *полуистината*, с други думи – на противоречието, в обяснителен режим“⁷. В този случай полуистината се разбира като противоречие. Няма да коментирам „обяснителния режим“.

Вестник „Сега“, вече в далечната вече 2006 г., публикува материал, озаглавен „Полуистини, полулъжи“ с автор Петьо Цеков⁸. В статията може да се прочете мнението на автора: „Хубаво е да знаем истината, цялата истина. Полуистините са полулъжи. А в България всички работи са половинчати“. Тук пък полуистината се отъждествява с полулъжата и се обобщава, перифразирам умишлено, че всичко в България е „полу-“.

В медиите съществуват и други разбирания на полуистината и истината. Силно впечатление ми направи връзката между тези понятия и още едно – свободата на словото. Затова ще дам два примера.

В националния информационен сайт novinata.bg е публикуван следният материал, в секция „Политика“: „Андрей Ковачев: Свободата на медиите е отговорност към истината“⁹. Ето и характерен цитат от написаното: „Във връзка с приемането на доклад относно Стратегическата комуникация от ЕС за противодействие на пропагандата, насочена срещу него от страна на трети страни в ЕП, Андрей Ковачев, направи изказване, че особено в последните години се правят агресивни опити да се поставят под съмнение демократичните устои на ЕС и да се подкопае политическото му единство. Разпространяват се *манипулации, полуистини и открити лъжи*. Използва се Интернет, социални медии и медийни тролове, информационни и по-точно „дезинформационни“ агенции, които постоянно насаждат омраза към ЕС.“. И по-нататък „Евродепутатът даде пример с България, където има десетки сайтове, които са част от хибридна война срещу ЕС, където в началото на годината се разпространи информацията, че „Европейският съд е забранил кръщаването на деца в църква и след месец март 2016 г. кръщаването на деца, щяло да се счита за престъпление в Европа“¹⁰.

В изказването Ковачев използва три думи, свързани помежду си като според мен ги степенува по сила на тяхното възможно негативно влияние върху аудиторията. Става дума за манипулации, полуистини и откровени лъжи. Добавя се и още едно понятие – „хибридна война“. Всъщност според нашия евродепутат, този нов тип война е възможен само чрез използването на манипулации, полуистини и лъжи в медийното киберпространство.

Не просто интересен, но и като забавен, оценявам един коментар във форум, след материал, озаглавен „Фрийдъм хаус“: Свива се свободата на печата по света¹¹. На 28.04.2017 г., някоя или някой си Таси публикува в 13.36 ч. следния коментар: „Един голям чешки журналист казал преди 100 години – във вестниците има три вида информация – *истина, полуистина и лъжа*. Истината е датата, полуистината е прогнозата за времето, останалото е лъжа“. „Свободата не се е свила, направо е изчезнала“. Последното изречение е коментар на Таси.

Вестник Труд онлайн, публикува в края на миналата година аналитична статия от професора по масови комуникации в университета Уестминстър – Стивън Барнет, който е и утвърден експерт по медийна политика, теория и практика на журналистиката. Статията е озаглавена „Трагичното падение на британските медии“¹² и анализът ѝ обобщено казано критикува негативната пропаганда, поета от британските медии, срещу ЕС и агитацията за излизане от Съюза. Ще цитирам някои любопитни пасажии от текста, свързани с истината и полуистината. Статията започва с отдаване на дължимото на професионалната журналистика в Кралството:

„...И несъмнено в най-добрата си форма британските медии са много добри. От трезвите анализи на „Файненшъл таймс“ и „Икономист“, през високопарното говорене на таблоидите, до световната репутация на Би Би Си за прецизност и безпристрастност, британското общество има достъп до здравословна комбинация от вътрешно-политическа, международна и разследваща журналистика. В много случаи демокрацията на Острова е била обслужвана от журналисти, които правят важните истории, достъпни и държат сметка на властта.“

След това дипломатическо въведение обаче, Стивън Барет буквално разгромява поведението на медиите преди референдума за оставане или излизане на Великобритания от ЕС¹³:

„По време на кампанията за референдума тази токсична комбинация от безкомпромисна отдаденост на политическата кауза и презрение към *истината* изигра

основна роля в повеждането на Великобритания по пътя на Брекзит. Нямахме твърдение или число, които да са твърде абсурдни за публикуване.

Може би най-яркият пример беше първата страница на „Дейли мейл“ от 16 юни (неминуемо повторена от „Сън“), на която се твърдеше, че цял камион с мигранти е пристигнал на границата на Великобритания, настоявайки: „Ние сме от Европа – пуснете ни да влезем.“ Историята беше публикувана въпреки съществуващи видеозаписи, на които ясно се вижда, че новопристигналите се представят като бежанци от Кувейт и Ирак. В безсмислен опит да демонстрира някакъв журналистически стандарт вестникът публикува „корекция“ на следващия ден – 54 думи в дъното на втора страница.“

И в края на статията:

„Дори в ерата на социалните и дигиталните медии, за които толкова много коментатори вярват, че ще демократизират комуникациите, собствениците на старите медии и техните редактори все още издигат и свалят царе. В резултатите от разследването на телефонните подслушвания, които прие парламентът, имаше препоръка опитите на медиите да се саморегулират да бъдат редовно контролирани от независим орган, чието първо правило да бъде: „вестниците да не публикуват неточна, невярна или размигана информация“.

Заключението е твърде песимистично, но за мен вярно, че медиите във Великобритания са се провалили в един особено важен момент и политическите последици от това ще тегнат върху британското общество десетилетия.

Наскоро в новините у нас намери място и друг феномен – фабрикуването на фалшиви новини (т. нар. fake news), при това като се замеси сериозна чужда медия, каквато е Дойче Веле¹⁴.

„Фабриката за фалшиви новини на кръга „Капитал“ и присъдружните му медии, дирижирана от олигарха Иво Прокопиев, приготви поредната фалшива новина по класическа рецепта с чуждестранни продукти. За пореден път в бъркоча бе използван интернет сайтът на българската секция на германско радио „Дойче Веле“. Така авторитетът на една чуждестранна медия отново бе използван за нечистите намерения на олигархичната клика около Прокопиев“. И още: „Този път очевидно скалъпеният с *полуистини*, непроверени факти и едностранчиви мнения анализ от неправителствена организация, бе преразказан в сайта на радиото и оттам, моментално препечатан в медиите от Фабриката за фалшиви новини ... Бомбастичното заглавие казва, че правителството си купува лоялността на медии с пари от ЕС. Факти, разбира се, не са

предоставени, а се цитира „разследване“ не на коя да е медия, а на „Капитал“ на Иво Прокопиев“.

За мен, фалшивите новини не се нуждаят от анализ, защото и той би бил фалшив. Единственото, което искам да подчертая в случая е, че и във фалшивите новини се оказва фигурират понятията *полуистини* и непроверени факти. Интересно е, че днес – 19 май 2017 г. започва у нас международен форум за обсъждане на фалшивите новини.

Друг пример. Краят на март тази година в известния сайт „Бивол.бг“ читателите могат да се запознаят с разсъжденията на Стоян Николов-Торлака по отношение на провеждането на избори в България. Това е още една тема – болезнена за българското общество. Материалът е озаглавен: „И к’во пра’им сега?“, фраза получила широка популярност у нас. Ще цитирам мнението на автора само по отношение на медиите у нас, която е една от трите теми на анализ в статията¹⁵:

„Без независими, критични към властта и несправедливостите в обществото медии с ясна собственост и финансиране, едва ли можем да очакваме политико-икономическият климат у нас да се промени съществено. В момента болшинството медии са просто марионетки на силните на деня и вече дори не си правят труда да скалпват *неистини* и *полуистини*. Сега те бълват *откровени лъжи*, разчитайки на неограниченото финансиране, опорните точки, броя, мощта си и рехавата съпротива от страна на нормалността и коректната журналистика. Така буквално удавят редовия читател/слушател/зрител в помията и създават изкривена реалност, угодна на стопаните

си. В подобна среда на *лъжа* и *дезинформация*, при тотална липса на свобода на словото, едва ли би могла да функционира която и да е демократична система“. Както чухте, критиката за работата на част от медиите по отношение на истината, е безпощадна.

Накрая, позволете ми да не пренебрегвам „възможностите“ на ПР по отношение на истината, полуистината и лъжата. Става въпрос за ироничен материал, озаглавен „Тридесет съвета за успешен черен ПР“¹⁶. Ще цитирам само три от тях – случайно или не, с поредни номера:

„8. Не е нужно винаги да лъжете – по-лесно е да спестите част от истината.

9. В една публикация е по-добре да пуснете една лъжа и няколко полуистини. Така обектът на вашето внимание няма да знае какво първо да оспорва.

10. Ако трябва да излъжете за всичко, по-добре е да цитирате някого. Цитирания не е длъжно да е реално съществуващ човек“.

Въвеждащата бележка от редакторите към този материал завършва така: „*Моля, не го приемайте*¹⁷ *за истински наръчник, а по-скоро като възможност да се научите да разпознавате продуктите на черния пиар*“.

Мисля, че цитираните съвети, не се нуждаят от коментар.

В заключение, бих искала да направя кратко обобщение. Използваните ключови думи в заглавието на доклада ми – *истина* и *полуистина*, имат точна съдържателна дефиниция, ако се разглеждат като научни термини. Използването им обаче в медиите, дейността на които е информационна и дълбоко свързана с практиката на реалния живот, е напълно адекватно. Не е проблемът дали се използват или не, а въпросът е – как се използват. Както надявам се, се убедихте от немалкото примери, които дадох, за медийната аудитория много често не става ясно кое е истина и кое не е и какво включват в понятието полуистина, когато го използват журналистите. А може би на самите професионални журналисти не им е ясно.

БЕЛЕЖКИ

¹ Спиралата накратко. Абсолютната истина. <http://www.spiralata.net/kratce/index.php/istoriite/813-absolyutnata-istina>

² Тофлър, Алвин. Трусове във властта. Народна култура, С., 304 с. .

³ <https://www.24chasa.bg/ojivlenie/article/6221342> (Публикувана и прочетена на 14.052017)

⁴ Навсякъде в текста, и при цитиранията курсивът на понятието *полуистина* е мой.

-
- ⁵ http://www.blitz.bg/obshtestvo/ktb-atakuvat-bankata-s-poluistini-i-otkroveni-lzhi_news273932.html
(Последен прочит на 14.05.2017)
- ⁶ <http://clubz.bg/32835-korman-ismailov-za-mestan-orator-na-poluistini> (Последен прочит на 12.05.2017)
- ⁷ Пак там
- ⁸ Цеков, Петьо. Полуистини, полулъжи. в. Сега,
<http://www.segabg.com/article.php?sid=2006052500040001101> (Последен прочит на 10.05.2017)
- ⁹ <http://novinata.bg/?p=76178>, публикувано на 24.11.2016. (Последен прочит на 8.05.2017)
- ¹⁰ Пак там.
- ¹¹ <http://www.m.dir.bg/dnes/news/25682119/comments/>
- ¹² Барнет, Стивън. Трагичното падение на британските медии. 31.07.2016. <https://trud.bg/article-5683620/>
(последен прочит на 16.06.2017)
- ¹³ Пак там..
- ¹⁴ В. Монитор от 24.03.2017 <http://www.monitor.bg/a/view/42671-%D0%94%D0%BE%D0%B9%D1%87%D0%B5-%D0%B2%D0%B5%D0%BB%D0%B5-%D1%81%D0%BA%D1%80%D0%B8-%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%82%D0%B5-%D0%B7%D0%B0-%D1%84%D0%B0%D0%BB%D1%88%D0%B8%D0%B2%D0%B8-%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/> (последен прочит на 17.05.2017)
- ¹⁵ Николов – Торлака, Стоян. И к'во пра'им сега? 26 март 2017. <https://bivol.bg/%D0%B8-%D0%BA%D0%B2%D0%BE-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B8%D0%BC-%D1%81%D0%B5%D0%B3%D0%B0.html>. (Последен прочит на 16.05.2017)
- ¹⁶ Белев, Тома. Тридесет съвета за успешен черен ПР. 14 ноември 2012. <https://gorichka.bg/trideset-suveta-za-uspeshen-cheren-piar/> (Последен прочит на 13.05.2017)
- ¹⁷ Става въпрос за текста на материала, моя бележка.